

UROŠ NEDIMOVIĆ

Nezavisni sindikati u Bosni i Hercegovini u periodu 1921. do 1924. godine

Nezavisni sindikati u Bosni i Hercegovini u periodu od 1921. do 1924. godine nisu u našoj historiografiji dovoljno obrađeni.¹⁾ Međutim, glavni momenti iz djelovanja sindikata u Jugoslaviji više su obrađeni u savremenoj historiografiji²⁾ gdje se nalazi i nešto podataka za Bosnu i Hercegovinu.³⁾ Zbog toga se autor u ovom članku opredijelio da prikaže djelovanje tih sindikata u BiH.

Poslije Obznane (29/30. XII 1920) i Zakona o zaštiti države (2. VIII 1921) ljevičari u radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini, pod rukovodstvom Komunističke partije, djelovali su u vrlo teškim uslovima. Komunistička partija, koja je prešla u ilegalnost, nastojala je da ostvari svoje uporište i u sindikatima, kao osnovnim formama klasnih borbenih

¹⁾ Dosta podataka o djelovanju Nezavisnih sindikata u Hercegovini nalazi se u radu Nedima Šarca, *Gojko Vuković*, Mostar 1959, 65 — 71. Pokušaj prikaza sindikata na »nezavisnoj« osnovi dat je u radu Uroša Nedimovića: *Radnički pokret u Bosni i Hercegovini u prvoj polovini 1921. godine. Prilozi*, Institut za istoriju radničkog pokreta, br. 1, Sarajevo 1965, 82 — 84, (u daljem tekstu U. N. *Radnički pokret...*). Isti autor je dao prikaz rada Saveza drvodeljaca u sastavu Nezavisnih sindikata u članku: *O ekonomskom položaju drvodeljskih radnika i djelovanju Saveza drvodeljaca u Bosni i Hercegovini 1921 — 1924. godine*. Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, VIII — IX, Sarajevo 1968/1969, 279 — 287. U daljem tekstu: U. Nedimović: *O ekonomskom položaju...* Hronološko praćenje i evidentiranje podataka o Nezavisnim sindikatima učinjeno je u *Hronologiji radničkog pokreta Bosne i Hercegovine do 1941. godine*, Sarajevo 1971, 350 — 391.

²⁾ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, (u daljem tekstu *Pregled SKJ*), Beograd 1963. i Edib Hasanagić, *Nezavisni sindikati*, Beograd 1951.

³⁾ Josip Cazi, *Nezavisni sindikati*, I, II i III, Zagreb 1962, 1964. i 1967.

organizacija proletarijata. Ona je istakla da sindikati treba da budu u »punoj integralnoj zajednici saradnje i akcije« sa KPJ. Na interpelacije komunističkih poslanika u Narodnoj skupštini (8. i 22. IV 1921) i njihove intervencije kod predsjednika vlade (11. V), Ministarski savjet je na svojoj sjednici od 19. maja odobrio rad Centralnom radničkom sindikalnom vijeću Jugoslavije (CRSVJ) s tim da ono bude nezavisno od političkih partija. Odluka Vlade je realizovana naredbom Ministarstva unutrašnjih poslova 23. maja, kojom je omogućen legalan rad sindikatima u nezavisnim formama rada. Tako je krajem maja otpočeo rad u mnogim ljevičarskim sindikalnim organizacijama. Prihvatanjem baze političke nezavisnosti sindikalnog pokreta na Plenumu CRSVJ 19. i 20. VI, koje je organizovalo Centralno vijeće KPJ, ocrtan je put rada ljevičarskih sindikata.⁴⁾

U Bosni i Hercegovini, osnivanjem Pokrajinskog sindikalnog vijeća u Sarajevu pod rukovodstvom komunista i stvaranjem sindikalnih uporišta u nekim mjestima u Bosanskoj krajini i Sarajevu udareni su temelji sindikalnoj organizaciji. Istaknuti sindikalni ljevičarski funkcioneri Đuro Đaković, Bogoljub Čurić⁵⁾ i dr. ulagali su napore da se oživi rad i obnove sindikati. U tome im je pomagao komunistički poslanik iz Beograda Kosta Novaković, koji je krajem maja donio štampane letke Izvršnog odbora CRSVJ upućene radnicima s pozivom da se suprotstave obnovi rada desničarskog Glavnog radničkog saveza (GRS). Pomenuti leci su rasturani krajem maja i juna u Doboju, Zenici, Zavidovićima, Kaknju, Alipašinom Mostu, Sarajevu, Mostaru i Trebinju.⁶⁾

U ovome vremenu, kada su ljevičare u radničkom pokretu progovorili režim i vlasti, Partija se opredijelila za formiranje Nezavisnih sindikata koji u BiH djeluju od avgusta 1921. godine do kraja 1924. godine. Sindikati su u tome vremenu bili glavni zaštitnik ekonomskih interesa ljevičarski orijentisane radničke klase, posredstvom koje je Partija provodila svoju politiku. Desničarski sindikati, Glavni i Opšti radnički savez GRS i ORS, bili su glavno uporište političkog djelovanja Socijalističke radničke partije (SRPJ) i Socijaldemokratske stranke (SDS) oko lista *Zvono* (do kraja 1921) i oni su ostvarivali uticaj na dio desničarski orijentisanih radnika. Zato se KPJ borila da ostvari svoju politiku kod ljevičarski orijentisanih radnika, kao protutežu desničarima.

Započeti proces osnivanja sindikata u prvoj polovini 1921. godine, nastavljen je u avgustu iste godine inicijativom Zamjениčkog izvršnog odbora KPJ. Pristupljeno je reorganizaciji sindikalnog pokreta i putem ob-

⁴⁾ U. Nedimović, *Radnički pokret...*, 82.

⁵⁾ Bogoljub Čurić, partijski i sindikalni funkcioner, bio je do 1925, aktivan u KPJ i ljevičarskom sindikalnom pokretu u BiH; prije oktobra 1921. određen je za oblasnog sekretara KPJ u BiH. Učestvovao je u radu I (3—17. VII 1922. u Beču) i II (9—12. V 1923) Zemaljske konferencije KPJ. Na Plenarnoj sjednici Centralnog vijeća KPJ u Grincingu (13—16. maja 1923) izabran je u Oblasni sekretarijat KPJ za BiH. Tokom februara i marta 1924, likvidirane su frakcije borbe u dvjema organizacijama KPJ u Sarajevu i odstranjena je iz njih desničarska opozicionarska grupa Bogoljuba Čurića. Na zboru sarajevskih radnika 1. V 1925. istupa kao ljevičarski sindikalni funkcioner. Kasnije se Čurić javlja u dokumentima kao desničar (*Glas slobode*, br. 167/1920; Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH) Veliki župan sarajevske oblasti (VZSO, Pov. br. 2486/1925. i br. 1203/1926; *Socijalist*, br. 23, Beograd 1921; Organizovani radnik, br. 36, Beograd 1925; Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Sarajevo (AIS), fotokopije iz Arhiva Kominterne (KI).

⁶⁾ U. Nedimović, *Radnički pokret...* 83—84.

javljene rezolucije Saveza kelnerskih radnika u štampi 20. avgusta, jer on nije bio raspušten, upućen je apel svim radničkim sindikalnim organizacijama za obrazovanje Nezavisnih sindikata. Apel je prihvaćen na konferenciji predstavnika saveza akcionih odbora i pododborna u Beogradu 24. septembra i obrazovan je privremeni Međusavezni sindikalni odbor (MSO) s ciljem da sprovede u djelo spomenuti apel. Na Međusaveznoj sindikalnoj konferenciji 27. oktobra prihvaćen je Pravilnik MSO, a na konferenciji delegata iz Beograda, Zagreba i Sarajeva 8. januara 1922. u Zagrebu usvojena su pravila i odlučeno da se intenzivnije radi na obnovi sindikalnog pokreta.⁷⁾

Oblasni sekretarijat KPJ za Bosnu i Hercegovinu, na osnovu navedenih odluka, pokušao je da legalizuje Nezavisne sindikate. Prvo je počeo da radi Savez šivačkih radnika u Sarajevu, oko koga su se okupljali svi ostali radnici. Povratkom Bogoljuba Čurića u Sarajevo, sindikalni pokret se razvijao brže i u decembru 1921. na Međustrukovnoj konferenciji u Sarajevu prihvaćena je rezolucija o nezavisnosti sindikata.⁸⁾

Oblasno rukovodstvo u Sarajevu poslalo je Milana Perića⁹⁾ da održi sastanak sa partijskim aktivistima Banjaluke, na kome je zaključeno da traže od vlasti sindikalnu arhivu i imovinu. Njegovom intervencijom, dobijanjem arhive 22. novembra 1921, i pored smetnji GRS-ovog povjerenika Pante Krekića, započeo je rad organizacije Nezavisnih sindikata. Komunisti su organizovali 27. novembra zbor oko 670 radnika s ovim dnevnim redom: 1. Položaj radničke klase u Jugoslaviji, i 2. Nastavak rada radničkih sindikata. Pošto je policija raspustila zbor, jer je oko 60 socijalista izazvalo nered, komunisti su po preduzećima sakupili 670 potpisa za Rezoluciju kojom se traži povratak u posjed Radničkog doma, jer su ga prisvojile pristalice Socijaldemokratske stranke. Za predsjednika novosnovanog Mjesnog sindikalnog vijeća izabran je Nikola Vasić, krojački radnik, a za sekretara Lovro Vujić, limarski radnik. Za kratko vrijeme, u nekih 14 dana, osnovani su pododbori rudara, monopolaca, krojača, kožaraca i pilanskih (fabričkih) radnika i u Nezavisne sindikate se upisalo 560 članova. Na intervenciju članova SRPJ da komunisti održavaju veze sa Beogradom i Zagrebom, policija je zabranila rad banjalučkih sindikata 24. decembra, zaplijenila imovinu i pohapsila funkcionere, od kojih su neki kažnjeni i sa 2 mjeseca zatvora.¹⁰⁾

Iz Banjaluke Milan Perić je otišao u Jajce, gdje je krajem novembra 1921. na osnovu 330 potpisa na Rezoluciji radnika Fabrike karbita

⁷⁾ Detaljnije u *Pregledu SKJ*, 98 — 100; Josip Cazi, *Nezavisni sindikati*, I, Zagreb 1962, 132 — 136. Đuro Salaj, *Izveštaj Centralnog odbora Jedinštenih sindikata Jugoslavije*, referat na I kongresu jedinstvenih sindikata Jugoslavije, 1948. Beograd 1949, 27 — 29. Edib Hasanagić, *Nezavisni sindikati*, Beograd 1951, 36 — 37.

⁸⁾ Arhiv instituta za istoriju radničkog pokreta Sarajeva, fotokopije KI, omot 34, str. 50, MF 46/254/284 — 285; *Stampa*, br. 15. Zagreb 1921. 4.

⁹⁾ Milan Perić, partijski i sindikalni funkcioner u Sarajevu do kraja februara 1923. kada je isključen iz KPJ. Njegova organizacija od 16 članova je rasformirana, jer je pravio izborni kompromis sa Hrvatskom pučkom strankom (klerikalci) i dijelom HRSS u vezi sa izborima od 18. marta te godine. (AIS KI MF 46/254 (678 — 680); ABH PU Prez. br. 250/1923; *Glas slobode*, br. 7 i 17, Sarajevo 1923, 3, 5 — 6).

¹⁰⁾ AIS KI MF 46/254 (196), omot 18 dok. 13, 6. sjednica I nastavak, str. 3 i 4; *Organizovani radnik*, br. 8 i 11. Beograd 1921, 4, 3, br. 18 i 89/1922, 3; Uroš Nedimović *O ekonomskom položaju*. . . 281.

zahtijevano otvaranje sindikalne organizacije. Taj posao nastavio je bravarSKI radnik Pelić u decembru i pokušao da postigne sporazum sa GRS-om, ali je uhapšen i otpušten s posla, dok su svi sindikalni funkcioneri (ranije ili u to vrijeme) bili protjerani.¹¹⁾

Uz pomoć Alekse Rebrića iz Beograda u Zenici je krajem decembra 1921. održan sastanak komunista i radnika za obnovu podružnice Nezavisnih sindikata. Na konferenciji je usvojena rezolucija za obnovu sindikata na nezavisnoj osnovi i izabrana je ranija uprava.¹²⁾

Osnivačka pokrajinska konferencija Međusaveznog sindikalnog odbora za Bosnu i Hercegovinu održana je u Sarajevu 18. januara 1922. godine. Na njoj su učestvovali predstavnici Saveza saobraćajnih i transportnih radnika i službenika Jugoslavije (STR i SJ), kožarsko-prerađivačkih, prehrambenih, građevinskih, monopolskih, brijačkih, drvodjeljskih i metalSKih radnika. Na konferenciji su usvojena Privremena pravila i Pravilnik Centralnog međusaveznog odbora i izabran Pokrajinski MSO za Bosnu i Hercegovinu. Za predsjednika je izabran Milan Dragosavljević, za sekretara Danilo Ponjarac, za blagajnika Marko Zdrinušić, za članove Ivan Anić i Ivan Gregor, a u finansijsku kontrolu Ivan Kralj, Živko Kotrošarin i Benjamin Rajh.¹³⁾ Novoobrazovani odbor, koji je bio drugi po redu u Jugoslaviji (u Zagrebu je osnovan prvi za Hrvatsku i Slavoniju 8. januara), napravio je znatnu prekretnicu u razvitku i djelovanju Nezavisnih sindikata. Uz pomoć Partije, u Sarajevu je 3. februara 1922. počelo izlaziti *Radničko jedinstvo*, koje je izlazilo zaključno do 15. juna 1923. godine.

Režim je nastojao svim sredstvima da spriječi rasturanje *Radničkog jedinstva* (zaplijenama), progonima i hapšenjima radnika koji su ga primali ili rasturali. Redakcija se borila sa velikim finansijskim teškoćama i policijskim vlastima; u avgustu ili septembru 1922. vlasti su zabranile rad članovima redakcije: Đuri Đakoviću, Životi Jevtoviću, Bogoljubu Čuriću i Josipu Čižinskom. I pored teškoća, list je rasturan u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i jednom dijelu Dalmacije. Broj pretplatnika je postepeno rastao: u prvoj polovini 1922. u Sarajevu je bilo 750 pretplatnika, u Bosni i Hercegovini u septembru 1922. oko 2.000 pretplatnika, a u maju 1923. godine tiraž je iznosio 3.000 primjeraka.¹⁴⁾

Prve korake, Pokrajinski međusavezni sindikalni odbor je učinio kod vlasti, traženjem da se u Bosni i Hercegovini dozvoli rad Nezavisnim sindikatima. Početkom februara 1922, predstavnici odbora: Milan Dragosavljević, Danilo Ponjarac i Marko Zdrinušić predali su Pokrajinskoj upravi na odobrenje Pravila i Pravilnik MSO a »Kraljevski namjesnik u Pokrajinskoj upravi« dr Nikola Đurđević primio je predstavnike i obećao da će radnički zahtjevi biti uvaženi. U Privremenim pravilima Međusaveznog sindikalnog odbora Jugoslavije o zadacima odbora je stajalo: »Za-

¹¹⁾ AIS KI oмот 18, dok. 13, 6. sjednica, 3 — 4; *Radničko jedinstvo*, br. 1, Sarajevo 1922, 4. *Radnik Radnik — Delavec*, br. 113, Beograd 1924, 6.

¹²⁾ *Organizovani radnik*, br. 21 i 28, Beograd 1922, 3.

¹³⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 2, Sarajevo 1922, 2 — 3.

¹⁴⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 6, 11 i 15/1922; AIS KI MF 46/254 (755 — 756), oмот 18, dok. 13, IV sjednica, 4 str.; ABiH PU Prez. br. 349/1923. i VŠSO Pov. br. 1019/1925, pag. 132. Bibliografski podaci o Radničkom jedinstvu nalaze se u radu Pribulje Subhije, *Radnička štampa u Bosni i Hercegovini do 1941. godine*, (»Bibliotekarstvo«, časopis Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine, br. 2, Sarajevo 1964, 9 — 10).

datak M.S.O. jeste da preko ujedinjenih sindikalnih Saveza vodi nepomirljivu klasnu borbu i štiti ekonomske interese radničke klase u Jugoslaviji, i da udruženom akcijom u njemu ujedinjenih sindikata potpomogne ostvarenje ekonomskih ciljeva radničke klase«. Povodom ove akcije, uvođnik *Radničkog jedinstva* je pisao: »... u ime ogromne većine sindikalno organizovanih radnika u Bosni i Hercegovini, mi tražimo otvaranje radničkih organizacija i predaju kasa, arhiva i prostorija legitimnim njihovim predstavnicima, biranim na kongresima kako u Sarajevu tako i celoj pokrajini. Svaku smutnju i ne izvođenje ovoga, radnici će smatrati da je time vlast stavila radničku klasu van zakona i osudila je na potpunu propast u strahovitoj ekonomskoj bedi. Smatramo da na tom imamo pravo i za to tražimo svoje organizacije, tražimo i za radnike pravo na život«. ¹⁵⁾

Pokrajinski odbor razvijao je aktivnost i u unutrašnjosti. Njegovom inicijativom, do kraja februara 1922. u Tuzli je održano nekoliko zborova i na kraju opšta konferencija radnika posvećena otvaranju Nezavisnih sindikata. Na konferenciji je izabrano Mjesno sindikalno vijeće čiji je predsjednik bio Mahmut Altumbabić, a sekretar Franjo Kranjčec. U sklopu Mjesnog sindikalnog vijeća djelovali su Savez kožarsko-prerađivačkih, kovinarskih, šivačkih, prehrambenih, fabričkih i nekvalifikovanih radnika. Jedino nije bio dozvoljen rad Savezu rudara u Kreki. U Lukavcu je djelovala podružnica sindikata, a 25. februara otvoren je Radnički dom. Podružnica je dobijala radničke novine iz Zagreba, Beograda i Sarajeva. Do kraja godine i u Tuzli je otvoren Dom Nezavisnih sindikata. ¹⁶⁾

Komunisti u Zenici aktivno su radili na tome da se skine zabrana rada sindikatima. U tu svrhu, oko 24. januara 1922. rasturani su leci a pozivani radnici na konferenciju o pitanju dobijanja Radničkog doma, koji su držale pristalice SPJ. Zahtjev je ponovljen 5. februara na zboru radnika, posvećenom pitanju osnivanja Nezavisnih sindikata, u prisustvu Milana Dragosavljevića. Nekoliko dana prije zбора, u Zenicu je došao Franjo Rauser »desničar« i stavio u zadatak grupi radnika pristalice GRS da spriječe održavanje zбора. Osim ovih, kapelan Ratimir Blažević agitovao je protiv zбора komunista i uspio odvratiti izvjestan broj radnika da ne prisustvuju skupu. ¹⁷⁾

Zahtjevi da se dozvoli rad Nezavisnim sindikatima izraženi su na skupštini u Sarajevu polovinom februara 1922, gdje je stotine radnika tražilo dozvolu rada sindikata da se zaštite od poslodavaca. Zahtjev je ponovljen početkom aprila, kada su komunisti, posredstvom Radničkog inicijativnog odbora sazvali za 9. april zbor svih radnika Sarajeva koji su vlasti zabranile. Komunisti su rasturili letke »Radnici i građani«, kojim su radnici obaviješteni o zabrani zбора. Policija je sve letke zaplijenila, jer je u njima izražen oštar protest komunista protiv zabrane zбора. ¹⁸⁾

Radnici Jajca, uz pomoć Oblasnog sindikalnog rukovodstva, tri puta su do polovine aprila 1922. tražili posredstvom sreskog načelnika i od Pokrajinske uprave da se dozvoli rad Nezavisnim sindikatima i povrati sindikalna imovina. Predstavku je potpisalo oko 300 radnika, od 500 koliko je

¹⁵⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 2 i 3/1922, 1.

¹⁶⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 4 i 7/1922, 3; ABiH PU Prez. br. 24/1923. i VZSO Pov. br. 247/1926, pag. 64.

¹⁷⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 2/1922, 3; *Glas slobode*, br. 4, Sarajevo 1922, 4.

¹⁸⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 4 i 11/1922, 1; *Slobodna reč*, br. 24, Beograd 1922, 7.

bilo zaposleno u Tvornici karbita. Na kraju je sreski načelnik dozvolio rad GRS i predao mu sindikalnu imovinu, ali nije bio dozvoljen rad Savezu fabričkih radnika u okviru Nezavisnih sindikata.¹⁹⁾

Iste zahtjeve (kao i u Jajcu) postavili su radnici u Doboju aprila 1922. inicijativom ljevičara Joze Pavića. Do polovine juna, obrazovano je privremeno Mjesno sindikalno vijeće, ali je članovima vijeća zabranjeno da odlaze iz Doboja i vrše agitaciju. Izvjestan broj radnika u Travniku i Turbetu bio je pretplaćen na ljevičarske listove *Organizovani radnik*, *Radničko jedinstvo*, *Radničku štampu* i time orijentisan ka Nezavisnim sindikatima. To je omogućilo održavanje zbora radnika 27. aprila na kome su govorile pristalice GRS-a i Nezavisnih sindikata. Zbog zalaganja govornika da se dozvoli rad Nezavisnim sindikatima, predstavnik vlasti je tražio od direktora preduzeća da ih otpusti, a od žandarma njihovo hapšenje.²⁰⁾

Lokalne vlasti u Derventi predale su početkom aprila 1922. predstavnicima Nezavisnih sindikata imovinu, što je omogućilo početak rada organizacije. Uz pomoć Danila Ponjarca, održana je 9. aprila prva skupština radnika i osnivana organizacija sindikata. Do kraja godine, organizacija je razvijala aktivnost na sastancima, skupštinama, zabavama i skupljanju dobrovoljnih priloga za štrajkače u Brodu, gradnju Radničkog doma u Valjevu i pomoć gladnima u Rusiji. Kroz tu aktivnost, organizacija je do 31. decembra narasla na 114 članova, a do početka 1923. formiran je MSO u sastavu predsjednik Leon Abinum, krojački radnik, sekretar Slavko Mađarević, fabrički radnik i blagajnik Jozef Pjekni. MSO je osnovao podružnicu fabričkih radnika u Bos. Brodu, a naponi za potpunu obnovu sindikalnog pokreta u Doboju nisu uspjeli, jer su ideološki izrasliji radnici protjerani od policijskih vlasti.²¹⁾

Nezavisni sindikati posredstvom radničkih skupština razvijali su akciju za poboljšanje ekonomskog položaja svojih članova i regulisanje najamnina kolektivnim ugovorima. Takvi zahtjevi postavljeni su na skupštinama radnika u Lukavcu 25. maja i 25. avgusta 1922.²²⁾

Pokrajinsko rukovodstvo u organizacijama sindikata provodilo je akciju protiv skupoće, a kroz tu aktivnost one su se razvijale i učvršćivale. S tim ciljem komunisti u Sarajevu, preko Akcionog odbora, sazvali su 3. septembra 1922. zbor 200 radnika, gdje je trebalo da referiše Danilo Ponjarac, ali pošto je policija zabranila zbor, na poziv Đure Đakovića, radnici su se razišli. Mjesno sindikalno vijeće u Tuzli organizovalo je 10. septembra skupštinu radnika, gdje su referisali Milan Dragosavljević i Mašo Altumbabić. Rezolucija usvojena na zboru, zahtijevala je povećanje radničkih nadnica i smanjenje cijena. Istog mjeseca održana je skupština radnika u Derventi koju je organizovalo Mjesno sindikalno vijeće.²³⁾ Kroz

¹⁹⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 4, 9 i 11/1922 3.

²⁰⁾ Arhiv Bosanske Krajine (ABK) Banjaluka, Okružna oblast Banjaluka, br. 3453/1923; *Radničko jedinstvo*, br. 15 i 21/1922, 4.

²¹⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 10 i 11/1922, 3, br. 1 i 2/1923, 3 i 4.

²²⁾ ABiH PU Prez. br. 6554, 8678 i 10490/1922.

²³⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 30 i 32/1922, ABiH PU Prez. br. 10413/1922.

tu aktivnost Međusavezni sindikalni odbor je organizovao do 6. jula 1922. godine u Bosni i Hercegovini blizu 1.000 članova u Nezavisnim sindikata.²⁴⁾

Proces stvaranja Nezavisnih sindikata u Bosni i Hercegovini išao je vrlo sporo. Vlasti su u većini sprečavale osnivanje organizacija, a česti su bili slučajevi hapšenja i saslušavanja istaknutih sindikalnih funkcionera, kao u Sarajevu početkom avgusta 1922. U ovim progonima i pristalice GRS-a su bile ponekad na strani policije: mjeseca avgusta Radnička komora u Sarajevu tražila je od vlasti da ometaju dalje djelovanje Nezavisnih sindikata, jer je Međusavezni sindikalni odbor prikazan kao politička organizacija.²⁵⁾ Ovome treba dodati da je većina starijih sindikalnih funkcionera iz 1919—1920. napustila ljevičare u radničkom pokretu i prišla GRS-u, pa su uz KPJ ostali većinom mlađi neizrasli funkcioneri, što je svakako uticalo na razvitak sindikalnog pokreta. U Sarajevu je bilo slučajeva da su radnici u međusobnim sukobima zaboravljali na klasnog protivnika, jer su između sebe vodili oštre i duge borbe. Stoga su poslodavci bez teškoća mogli da sprovode svoje namjere.

Zbog zabrane djelovanja radničkih organizacija, MSO je do kraja godine organizovao više protestnih zborova u Zagrebu, Ljubljani, Valjevu itd. protiv progona radnika u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji. Beogradski radnici održali su 27. novembra 1922. zbor i usvojili rezoluciju: »Zbor sa protestom i gnušanjem ustaje protiv nasilja u Bosni i Hercegovini, Dalmaciji i Crnoj Gori i u ime jugoslovenskog proletarijata traži od Vlade povećanje zakonitosti u onim pokrajinama i omogućavanje radničkoj klasi da putem potpune slobode organizovanja zaštiti svoje moralne i materijalne interese.«²⁶⁾

Krizu u sindikalnom pokretu Jugoslavije i okupljanje rastrojenih sindikalnih organizacija trebalo je da razmotri I zemaljska konferencija Nezavisnih sindikata održana u Beogradu 27—29. januara 1923. godine. U prisustvu 120 delegata, koji su predstavljali oko 30.000 radnika organizovanih u Nezavisnim sindikatima krajem 1922. godine,²⁷⁾ konferencija je raspravljala o problemima organizacionog jačanja, sindikalnog ujedinjenja itd. Napori delegata, predstavnika ljevice u KPJ da se rad u sindikatima usmjeri na krupna preduzeća i industrijski proletarijat, kao i na učvršćenje rukovodeće uloge KPJ u sindikatima, naišli su na otpor rukovodećih predstavnika MSO, jer su oni podržavali stanovišta Sime Markovića da se veća pažnja obrati zanatskim radnicima i bili su protiv rukovodeće uloge Partije u sindikatima. Konferencija je donijela Statut i Rezoluciju o akcionom programu i taktici, organizacionom jedinstvu sindikata, jedinstvenom frontu radničke klase, štampi i radničkoj omladini. Na kraju je izabran Centralni radnički sindikalni odbor Jugoslavije sa predsjednikom Jankom Petakovićem i sekretarom Milivojem Kaljevićem na čelu.²⁸⁾ Iz Bosne i Hercegovine u odbor su izabrani Života Jevtović i

²⁴⁾ AIS KI MF 46/254 (60 — 61) Izlaganje Ivana Anića i Marka Zdrinušića na I Zemaljskoj konferenciji KPJ.

²⁵⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 25 i 26/1922, 1, 3 i 4.

²⁶⁾ *Organizovani radnik*, br. 114, Beograd 1922, 1; *Radničko jedinstvo* br. 44/1922, 2.

²⁷⁾ AIS KI MF 46/255 (174 — 179); *Pregled SKJ*, 100.

²⁸⁾ *Pregled SKJ*, 101 — 102; Josip Cazi, n. d. 255 — 176.

Mahmut Altumbabić, jer su oni sa Danilom Ponjarcom učestvovali kao delegati na konferenciji. Života Jevtović je govorio na konferenciji i dao ocjenu rada Međusaveznog sindikalnog odbora.²⁹⁾

U takvoj situaciji konferencija nije mogla da riješi sva pitanja koja su bila na dnevnom redu. Osim toga, poslije konferencije Izvršni odbor (IO) KPJ nije davao uputstva, inicijativu i podršku sindikatima, jer oni nisu imali dobre odnose sa IO KPJ. Veze između Centralnog radničkog sindikalnog odbora (CRSO) i nekih saveza bile su slabe i nesigurne i zato nije postojala jasna sindikalna politika.³⁰⁾ Teškoće su nastale za vrijeme industrijske krize pošto je nastupila besposlica radnika. Pritisak kapitala je uzeo žestoke oblike i sindikati su mnogo izgubili od svoje akcione sposobnosti.

Prema poznatim dokumentima, odluke i zaključci I zemaljske konferencije Nezavisnih sindikata i II zemaljske konferencije KPJ, gotovo da i nisu sprovedene u sindikatima. Ipak, osnovna tendencija ogledala se u daljem razvitku organizacija i u zahtjevu nadležnim organima da se dozvoli nesmetani rad sindikatima. Zahtjev su uputili Ministarstvu socijalne politike radnici Jajca sa zбора održanog 30. januara 1923 (učestvovala su 253 radnika). U Sarajevu je početkom februara nastavljena ilegalna aktivnost na stvaranju strukovnih organizacija po gradskim četvrtima, održavanjem sastanaka, uplatom članarine i vođenjem poslova organizacije. Tako je do početka maja u Sarajevu djelovalo nekoliko ilegalnih sindikalnih organizacija, što je činilo osnovu budućih legalnih sindikalnih organizacija.³¹⁾ Legalne organizacije su i dalje djelovale u Tuzli, Derventi i sprovodile u djelo odluke CRSOJ-a. Na poziv CRSOJ 22. aprila da se održe protestne akcije zbog progona sindikalnog pokreta u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Dalmaciji i Vojvodini, kao i političko-socijalne obespravljenosti radničke klase, odazvali su se radnici u Beogradu, Derventi, Kreki, Zagrebu itd. Na zboru beogradskih radnika 22. aprila zahtijevan je prestanak proganjanja pripadnika radničkog pokreta i protestovano protiv progona istaknutih radničkih funkcionera Ivana Krndelja i Živote Jevtovića.³²⁾ Mjesno sindikalno vijeće Tuzle organizovalo je zborove rudara Kreke u aprilu i 27. avgusta s ovim dnevnim redom: »Položaj rudarskih radnika i sindikalni pokret«. Na prvom zboru je trebalo da referiše Mitar Trifunović, ali ga je policija zabranila s motivacijom da su komunisti organizatori skupa. Vijeće je dalo u štampu letak u kome je pisalo: »Rudarski radnici u Bosni i Hercegovini pretrpili su najteži pritisak i najstrašovitija nasilja . . . Rudarski radnici treba da ostanu vjerni sami sebi, treba da obnove svoju organizaciju.«³³⁾ Mjesno sindikalno vijeće razvijalo je aktivnost na zakonskoj zaštiti radnika radi postizanja osmočasovnog radnog vremena. U tom cilju Mitar Trifunović je održao javno predavanje

²⁹⁾ *Organizovani radnik*, br. 10 — 18/1923; Josip Cazi, n. d. 257.

³⁰⁾ AIS KI omot 31, dok. 40/22, 45/19. Zapisnik sjednice IO KPJ 18. i 19. VI 1923.

³¹⁾ AIS KI omot 34. Zapisnik II Zemaljske konferencije KPJ, 9 — 12, maja 1923, izlaganje Đ. Đakovića 52; *Organizovani radnik* br. 13. Beograd 1923, 3 — 4; *Radničko jedinstvo* br. 15/1923, 1.

³²⁾ AIS KI omot 34, str. 54; *Organizovani radnik*, br. 48, Beograd 1923, 1; Josip Cazi, n. d. 289.

³³⁾ ABiH PU Prez. br. 4151/1923; *Radničko jedinstvo*, br. 8/1923, 1; *Organizovani radnik*, br. 70/1923, 2.

29. aprila i tumačio stavke zakonskih propisa o zaštiti radnika.³⁴⁾ Drugom zboru u Kreki (27. VIII), prisustvovalo je oko 300 učesnika, na kojem su govorili Janko Petaković, sekretar Saveza rudara Jugoslavije i Mahmut Altumbabić. Pristalice SPJ nastojale su omesti zbor, ali u tome nisu uspjele. Zbor radnika Dervente organizovan od strane Mjesnog sindikalnog vijeća, uputio je vlastima zahtjev da dozvoli radnicima organizovanu borbu za provođenje zaštitnog radničkog zakododavstva, pravo na rad svim radnicima i veće nadnice.³⁵⁾

Pokrajinsko sindikalno rukovodstvo nastojalo je krajem 1923. godine da organizuje sindikalne organizacije u Travniku i Zavidovićima. Zbog toga je krajem novembra Ivan Anić boravio u Travniku sa ciljem da obnovi rad sindikalne organizacije, jer je tamo bilo zaposleno oko 2.000 radnika u okolini Travnika. Međutim, direktor firme »Ugar« oštro je progonio i otpuštao radnike, koji su stupali sa Anićem u kontakt, pa nije postignut nikakav uspjeh. Ivan Anić je u decembru boravio u Zavidovićima i konstatovao da je tamo usljed teškog ekonomskog položaja 1.600 radnika bilo raspoložnije za Nezavisne sindikate. Međutim, organizacija se nije mogla stvoriti, jer usred zime radnici su se bojali otpuštanja i progona, ako se upišu u organizaciju.³⁶⁾

Zajednička želja rukovodstva GRS-a i Nezavisnih sindikata u drugoj polovini 1923. da se poradi na stvaranju jedinstvenog sindikalnog fronta, po uputstvima Kominterne, nije ostvarena u Bosni i Hercegovini. Inicijativom Nezavisnih sindikata, u Sarajevu je 14. avgusta održan sastanak predstavnika Nezavisnih sindikata, GRS-a, Saveza grafičara i sportskog kluba »Hajduk« sa ciljem da se organizuje zajednička zabava u korist pomoraca i rudara u štrajku. Predstavnici GRS-a su odbili takvu saradnju, jer je ideja o jedinstvenom sindikalnom frontu došla iz Kominterne.³⁷⁾

Građanske partije imale su izvjestan uticaj na radnike u Bosni i Hercegovini. U predizbornoj aktivnosti, februar—mart 1923, osjetila se politička orijentacija radnika Zenice ka Jugoslovenskom strukovnom savezu i drugim političkim strankama. Uticaj Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) na radnike Hrvate u Šumsko-industrijskom preduzeću Dobrljina bio je snažan, jer je ta Partija ostvarila među radnicima znatno uporište do početka marta 1923. godine. Iz toga su proizlazile teškoće Nezavisnih sindikata usljed ideološke razjedinjenosti radnika da razviju uporište u radničkom pokretu. Međutim, i pored ideološkog rascjepa, do maja 1923, u Jugoslaviji je bilo sindikalno organizovanih radnika: u Nezavisnim sindikatima 24.786, orijentisanih ka HRSS 4.000, Hrišćanskih socijalista 1.400 i u GRS-u 34.837 (31. XII 1923³⁸⁾).

Prva plenarna sjednica CRSOJ-a u Beogradu 27—29. januara 1924. godine raspravljala je o radu Izvršnog odbora i iznijela neke zamjerke na njegovu aktivnost. Zaključeno je da treba sprovoditi politiku sindikal-

³⁴⁾ Ljubiša Ristović, *Mitar Trifunović — Učo*, Sarajevo 1961, 114.

³⁵⁾ *Organizovani radnik*, br. 70/1923, 1; *Radničko jedinstvo*, br. 11/1923, 3.

³⁶⁾ *Borba*, br. 44 i 46. Zagreb 1923, 3 i 4; ABiH VZSO Pov. br. 247/1926, 69 — 70 str. pag. Zapisnik sa I sjednice PO Saveza drvodjeljskih radnika BiH, 2. I 1924; U. Nedimović, n. č. *O ekonomskom položaju...* 284.

³⁷⁾ *Organizovani radnik*, br. 97, 99 i 100/1923; 1; *Glas slobode*, br. 33/1923, 1 — 2.

³⁸⁾ ABiH PU Prez. br. 6137 i 2607/1923, AIS KI MF 46/254 (748 — 762) »Die Lage der unabhängigen Gewerkschaften in Jugoslavien«, 4; »Die internationale Gewerkschaftsbewegung« Nr. 1, Amsterdam 1925, 78.

nog jedinstva sa GRS-om, raditi na organizovanju industrijskog proletarijata i izradi Pravilnika Centralnog borbenog fonda.³⁹⁾

Odluke III zemaljske konferencije KPJ (1—4. I) Plenarne sjednice CRSOJ (27—29. I) i Plenuma oblasnog vijeća KPJ za BiH (9. III 1924) podstakle su brži rad na obnavljanju i razvijanju sindikalnih organizacija u Bosni i Hercegovini. U Mostaru su komunisti osnovali do 17. marta Mjesno sindikalno vijeće i otvorili Radnički dom. U samom početku Vijeće je organizovalo 150 članova sindikata i radilo na osnivanju Saveza drvodjeljaca, monopolaca i rudara. Kao aktivni sindikalni funkcioneri, djelovali su Risto Samardžić, limar, Savo Medan, stolar⁴⁰⁾ i dr. Nekoliko komunista iz partijske grupe u Tuzli ojačalo je rad Mjesnog sindikalnog vijeća (MSV) i do tog vremena učlanilo u Nezavisne sindikate oko 200 članova, od 3.000 radnika zaposlenih u Tuzli. Mada nije imalo podršku niti uputstva za rad Centralnog vijeća, MSV je organizovalo pododbore svih strukovnih saveza i u njima obuhvatio većinom mlađe najaktivnije članove. Stariji članovi sindikata, rudari, držali su se rezervisano, jer nisu imali povjerenja u rad sindikata zbog prodora deklariranih elemenata stanovništva u rudnike poslije slamanja husinske bune.⁴¹⁾ Zbog slabog rada partijskih organizacija u Sarajevu, u sindikatima je do marta vladalo gotovo potpuno mrtvilo. Bez pomoći Partije, samostalno su djelovale strukovne organizacije Saveza drvodjeljaca, šivača i građevinara. Progonom Đurića, (vjerovatno pseudonim za Đuru Đakovića), sindikalne organizacije su izgubile funkcionera, koji im je davao uputstva za rad i time su nastale još veće teškoće. Tek u martu u Sarajevu se osnivaju sindikalne frakcije u svim strukama iz kojih će izrasti Mjesna sindikalna frakcija koja će rukovoditi obnovom sindikata. Tako je na skupštini Saveza željezničara, P. Nikolić (vjerovatno pseudonim) trebao obezbijediti, sprovođenje rezolucije KPJ da Partija ostvari uporište ako obnovljeni Savez željezničara uđe u sastav GRS-a. Iz Mjesne frakcije (članovi KPJ u sindikatima) izrastao je privremeni odbor osnovan 9. maja, po rukovodstvom Ivana Anića, drvodjeljca, i Asima Alajbegovića, krojača, koji je izradio Pravilnik Mjesnog sindikalnog vijeća. Vijeće je osnovano iz spomenuta tri strukovna saveza u sastavu: predsjednik Franjo Ciković, sekretar Ivan Anić, blagajnik Asim Alajbegović, a članovi: Ante Peić, Đuro Mirčeta, stolar, Julij Flah, stolar i Ico Banher. Vijeće je rukovodilo radom triju strukovnih saveza, ali je Policijska direkcija 20. juna zabranila a Ministarstvo unutrašnjih poslova potvrdilo do 3. jula zabranu Pravila MSV, jer sindikati, navodno, nisu imali dozvolu za rad.⁴²⁾

Zabrana djelovanja ljevičara u radničkom pokretu od 12. juna 1924. pogodila je i Nezavisne sindikate. U Tuzli je sljedećeg dana izvršen pretres i zatvoreni su Radnički domovi u Tuzli, Kreki i Lukavcu. Od 13—20.

³⁹⁾ *Organizovani radnik*, br. 7, Beograd 1924, 1 — 2.

⁴⁰⁾ AIS KI, omot 52, dok. 82/21, 1; Savo Medan, *Mostar, uvijek aktivno uporište*, 40 godina, Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta, 1917 — 1929, 1. Beograd 1960, 190.

⁴¹⁾ AIS KI omot 52, dok. 82/21, 1; *Glas slobode*, br. 15/1924, 3.

⁴²⁾ AIS KI omot 52, dok. 82/21, 2; *Organizovani radnik*, br. 43 i 47, Beograd 1924, 4; *Radnik Radnik — Delavec*, br. 119. 131/1924, 4 — 6; ABH VZSO Pov. br. 2476/1924. pag. 27

juna zatvoreno je 27 radnika, ali su uskoro pušteni iz zatvora sem Mahmuta Altumbabića i sekretara sindikalnog vijeća Hasana Odobašića.⁴³⁾

Predstavnici CRSOJ-a intervenisali su 15. i 30. jula 1924. godine kod ministra unutrašnjih poslova da se dozvoli rad Nezavisnim sindikatima. Poslije tih zahtjeva, MUP je izdao naredbu da se povрати imovina svim sindikalnim organizacijama i dozvoli slobodan rad. Po uputstvu CRSOJ-a da se održe zborovi za obnovu rada sindikata, u Bosni i Hercegovini je održano nekoliko zborova, organizovanih od strane komunisti. Početkom septembra i 1. oktobra u Kreki su održani zborovi rudara, koji su zahtijevali da se dozvoli rad sindikatima; na prvom su govorili Mitar Trifunović i Mahmut Altumbabić, a na drugom, uz učešće oko 250 radnika, o položaju radničke klase govorio je Altumbabić.⁴⁴⁾ Zbor radnika Sarajeva najavljen je agitacionim letkom koji su rasturali komunisti. Zbor je održan 21. septembra. Pred oko 300 radnika govorio je Mitar Trifunović o potrebi »da se povede što odlučnija borba za povraćaj životnih prava proletarijata« i obezbijedio slobodan rad Nezavisnih sindikata. Ivan Drmač je pročitao rezoluciju, usvojenu na zboru, o zahtjevu za obnovu rada sindikata.⁴⁵⁾ Vjerovatno je takav zahtjev postavljen u Travniku, jer je početkom oktobra veliki župan dozvolio rad Mjesnom sindikalnom vijeću.⁴⁶⁾

Osuda politike HRSS, koja je pravdala svoju namjeru da uđe u vladu obećanjima povratka građanskih sloboda i zakonitosti, kao i zahtjev za ukidanje Zakona o zaštiti države izraženi su na zborovima radnika u Sarajevu (održanom prije 17. oktobra 1924. godine) i u drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Tom svojom političkom aktivnošću do 25. novembra Nezavisni sindikati su organizovali u Jugoslaviji oko 20 zborova (7 ih je zabranjeno) sa oko 15.000 učesnika.⁴⁷⁾

Ovako slab rad Nezavisnih sindikata u Bosni i Hercegovini nesumnjivo je proistekao iz nedovoljnog angažovanja Oblasnog sekretarijata KPJ za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Osim toga, u vodećoj grani — drvnoj industriji Bosne i Hercegovine, gdje je bilo zaposleno najviše nekvalifikovanih i gdje je bilo 60—70% nepismenih radnika, Nezavisni sindikati nisu imali jakog uticaja. U takvim prilikama, do 20. novembra, u Bosni i Hercegovini djelovale su samo 3 do 4 sindikalne organizacije, ali su one usljed progona bile nerazvijene. Pošto su desničari bili još sla-

⁴³⁾ *Organizovani radnik*, br. 56/1924, 3 — 4.

⁴⁴⁾ *Organizovani radnik*, br. 54 i 71. Beograd 1924, 1 — 2 i 3; *Okovani radnik*, br. 5, Beograd 1924, 6.

⁴⁵⁾ *Organizovani radnik*, br. 70/1924, 2; ABH VŽSO Pov. br. 1281/1925, pag. 4 — 13; *Glas slobode*, br. 38/1924, 3.

⁴⁶⁾ *Okovani radnik*, br. 10. Beograd 1924, 6. Prema biografiji Velimira za lenjinsku školu (AIS KI MF 46/258/1000), u Brčkom je prije 1925. bila osnovana podružnica Nezavisnih sindikata, u čijem osnivanju je on učestvovao. Vjerovatno u tom vremenu je i ona djelovala.

⁴⁷⁾ *Radnička borba*, br. 6, Zagreb 1924, 3 — 4 AIS KI omot 65, dok. 95/9.

biji, organizacije Nezavisnih sindikata su ipak u izvjesnom smislu djelovale među radnicima i sprovodile partijsku sindikalnu politiku.⁴⁸⁾

Ideološki sukobi u Partiji preneseni su na sindikate i nepovoljno su uticali na njihov rad. Zbog tih slabosti, uticaj desničarskih i nacionalističkih sindikata je rastao. U Jugoslaviji su do kraja 1924. godine razvile djelatnost 9 sindikalnih grupacija i orijentacija sa oko 250 organizacija ljevičara i desničara, hrišćanskih sindikata pod rukovodstvom HRSS itd. Nezavisni sindikati za 5 mjeseci izveli su mnogo manje akcija od »desničara«.⁴⁹⁾ To je uticalo i na brojčanost sindikalnih organizacija i članstva u njima.

I pored svih teškoća, tokom 1924. godine u Jugoslaviji je djelovalo 15 strukovnih saveza Nezavisnih sindikata, a od 1922. do kraja 1924. broj članova je varirao od 20—28.000.⁵⁰⁾ Tako su npr. decembra 1922. Nezavisni sindikati u Jugoslaviji brojali 26.481 člana,⁵¹⁾ a 1. jula 1924. godine 21.650 članova.⁵²⁾

Značajna aktivnost Nezavisnih sindikata razvijala se kroz 11 strukovnih saveza, organizovanih u Bosni i Hercegovini. Prva strukovna organizacija koja je u drugoj polovini 1921. godine započela djelovanje u Sarajevu bila je podružnica Saveza šivača. U Tuzli šivači su obnovili povjereništvo prije 28. aprila 1922. godine. Od 1. avgusta 1922. do marta 1925. pored ovih, osnovane su podružnice u Tuzli, Derventi i Mostaru (osnovana 22. novembra 1923), koje su uglavnom djelovale s neznatnim prekidima. Najaktivniji sindikalni funkcioneri u Savezu bili su Života Jevtović i Asim Alajbegović.⁵³⁾

Savez građevinskih radnika djelovao je samo kroz podružnice u Sarajevu, koja je osnovana na konferenciji 18. decembra 1921. godine na inicijativu Ivana Kralja a po instrukcijama Oblasnog rukovodstva KPJ. Od 70 radnika, koliko je prisustvovalo konferenciji, broj članova podružnice se povećavao i krajem januara 1922. imala je 137 članova.⁵⁴⁾

⁴⁸⁾ AIS KI omot 65, dok. 95/2 i 9. Prema aktu Policijske direkcije od 2. decembra 1924. (ABH VŽSO Pov. br. 247/1926), Ivan Anić i Asim Alajbegović zatražili su osnivanje Mjesnog sindikalnog vijeća i obnovu rada Saveza drvodjeljskih radnika u Sarajevu. Policijska direkcija je predložila VŽSO da ne dozvoli ponovni rad tim organizacijama. O djelovanju saveza drvodjeljskih radnika u sastavu Nezavisnih sindikata vidi U. Nedimović n. r. *O ekonomskom položaju...* 279—287.

⁴⁹⁾ AIS KI omot 65, dok. 95/9. Međusobna snaga i odnos u sindikalnom pokretu vide se po štampi jer je krajem 1924. u Jugoslaviji izlazilo oko 20 sindikalnih listova. Nezavisni sindikati su izdavali 2 desničari 8, HRSS 1, hrišćanski sindikati 1 i ostale grupacije po jedan list.

⁵⁰⁾ AIS KI omot 65, dok. 95/9; Josip Cazi, n. d. 341.

⁵¹⁾ J. Cazi, n. d. 339.

⁵²⁾ *Izveštaj za 1923—1927, podnesen I kongresu Nezavisnih sindikata (CRSOJ) održanom juna 1927. u Beogradu.* Beograd 1927, 21. Drukčiju cifru donosi J. Cazi (n. d. 339) da su Nezavisni sindikati u julu 1924. brojali 23.430, što se ne bi moglo prihvatiti s obzirom na cifru iz zvaničnog izvještaja Nezavisnih sindikata. Do 17. marta 1924. broj članova je iznosio oko 20.000 AIS KI omot 51, dok. 82/6 — prema izlaganju Lazića na sjednici IO KPJ od 17—19. III 1924.

⁵³⁾ *Organizovan radnik*, br. 93 i 100/1923, 3 i 4, br. 16/1924, 4; br. 20/1925, *Radničko jedinstvo*, br. 14/1922, 11; *Položaj radničke klase Jugoslavije, izvještaj Izvršnog odbora Centralnog Međusaveznog sindikalnog odbora za Zemaljsku konferenciju Nezavisnih sindikata*, Beograd 1923, 63.

⁵⁴⁾ *Glas slobode*, br. 33/1921, 2; *Radničko jedinstvo*, br. 1/1922, 4; AIS KI MF 46/254 (678—680), Protokol saslušanja Ive Dragića i Milana Perića u Beču 14. XI 1922.

Savez saobraćajnih i transportnih radnika i službenika Jugoslavije u Bosni i Hercegovini djelovao je samo kroz podružnicu u Sarajevu, koja je osnovana 21. decembra 1921. na konferenciji željezničara. U Savezu su gotovo podjednako uporište imali komunisti, desničari i nacionalistički sindikati. Zato Komunistička partija i nije uspjela razviti znatniju aktivnost željezničkih radnika. Poslije julske zabrane 1924. godine, komunisti su na skupštinama željezničara u Sarajevu, 24. avgusta i 10. septembra, nastojali obnoviti ovu podružnicu, zahtijevajući u prisustvu oko 300 radnika da vlasti dozvole rad podružnice.⁵⁵⁾

Savez grafičkih radnika u obnovljenoj podružnici u Sarajevu (do 3. februara 1922), razvijao je aktivnost članstva tumačenjem opšteg položaja radničke klase i potrebe sindikalnog organizovanja. Na godišnjoj skupštini podružnice, početkom jula 1924, dvojica komunista su nastojala da članstvo orijentišu ka Nezavisnim sindikatima i zadobiju što čvršće uporište Partije kod radnika te struke.⁵⁶⁾

Savez radnika prehrambene industrije imao je podružnice u Tuzli (obrazovana prije 24. marta 1922) i Derventi (osnovana prije 17. septembra). U prvoj polovini 1922. predsjednik podružnice u Tuzli bio je Stjepan Kranjčec a sekretar Luka Vukišić. Početkom 1924. godine, u toj struci u Tuzli bila su zaposlena 62 radnika. Naponi da se organizuje Savez rudarskih radnika u Zenici vođeni od aprila 1922, nisu urodili plodom, jer vlasti nisu dozvoljavale njegovu djelatnost.⁵⁷⁾

Savez monopolskih radnika u Sarajevu obnovio je rad u prvoj polovini 1922, poslije jednog sastanka oko 350 radnika tvornice duvana, na kome je zaključeno da se otpočne sa radom. Na sastanku od 8. septembra izabran je odbor koji je vodio politiku Saveza. Na sastancima radnika od kraja 1922. do početka 1924. raspravljano je o potrebi jedinstva radničkog pokreta, pružana je pomoć radnicima radi zaštite od otpuštanja od strane uprave, itd. Na konferenciji radnika sarajevske fabrike duvana 5. decembra 1922. godine govorili su Danilo Ponjarac i Ivan Pavić o potrebi čvrste radničke organizacije i povećanju radničkih najamnina. Konferencija je izabrala radničke predstavnike Đuru Đakovića i Ivana Pavića i poslala ih u Beograd da traže povišicu radničkih plata. Od maja 1923. do početka aprila 1924, ljevičari predvođeni Jozom Pavićem, vodili su borbu s pristalicama GRS-a da zadobiju uporište kod radnika i izaberu radničke povjerenike ljevičare u čemu su i uspjeli.⁵⁸⁾

Inicijativu za početak rada Saveza drvodjeljaca dali su sarajevski komunisti u maju, ali tek 19. jula 1922, uoči plenuma Saveza drvodjeljskih radnika u Zagrebu, grupa komunista u Sarajevu održala je sastanak i us-

⁵⁵⁾ *Organizovani radnik*, br. 20/1922, 3, br. 68/1923, 4; *Glas slobode*, br. 34/1921, 3; ABH VŽSO Pov. br. 1741, 2147 i 2282/1924, pag. 57 — 58; *Radnik Radnik — Delavec*, br. 111 i 117, Beograd 1924, 4.

⁵⁶⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 1/1922, *Radnik Radnik — Delavec*, br. 108/1924, 6 i *Glas slobode*, br. 27/1924, 3.

⁵⁷⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 8/1922; *Organizovani radnik*, br. 92/1922, 4, br. 22 i 33/1924, 4. O aktivnosti trgovinskih i ugostiteljskih radnika Bosne i Hercegovine, opširnije *Sa nepoznatih stranica Trgovinski i ugostiteljski radnici Bosne i Hercegovine u borbi za svoja prava*, Sarajevo 1964, 75 — 82, 231 — 236.

⁵⁸⁾ AIS KI omot 18. dok. 13, IV sjednica 2; *Glas slobode*, br. 38/1922, br. 24/1923, 3; 14/1924, 4. *Radničko jedinstvo*, br. 40/1922, 3, br. 1, 12 i 15/1923, 3; ABH PU Prez. br. 14180/1922.

vojila rezoluciju s potpisom 78 radnika o priznanju MSO. I pored borbe s GRS-om o primatu među drvodjeljcima, komunisti su 27. avgusta 1922. organizovali osnivačku skupštinu u prisustvu 60 radnika Sarajeva i izabrali privremenu upravu.⁵⁹⁾ To je omogućilo da početkom maja 1923. na Kongresu ujedinjenja drvodjeljskih radnika Jugoslavije u Ljubljani drvodjeljce iz Sarajeva predstavlja Ivan Anić. Čvršće organizaciono središte Saveza započelo je obrazovanjem Pokrajinskog odbora za Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i odobrenjem Pravila od strane Policijske direkcije 29. oktobra 1923.⁶⁰⁾ Poslije obrazovanja podružnica u Travniku i Tuzli, održana je Pokrajinska konferencija Saveza drvodjeljskih radnika u Sarajevu 9. novembra 1923, koja je izabrala pokrajinsku upravu u sastavu: predsjednik — Dušan Đuričić, potpredsjednik — Franjo Miličević, sekretar — Ivan Anić, blagajnik — Đuro Mirčeta i zapisničar — Josip Tadić.⁶¹⁾ Pokrajinski odbor je razvio aktivnost na daljem proširenju Saveza, i pored jakih smetnji od GRS-a, i to osnivanjem podružnice u Mostaru početkom januara i Banjaluci 20. februara 1924.⁶²⁾ Pošto se odbor Saveza na sjednici od 9. jula izjasnio i priznao principe Kominterne, po naređenju Ministra unutrašnjih djela (MUD) Savez je 21. jula 1924. zabranjen a imovina zaplijenjena⁶³⁾ Poslije učešća Ivana Anića na plenumu Saveza drvodjeljaca u Ljubljani od 16—18. avgusta, komunisti i sindikalni aktivisti održavali su početkom oktobra mjeseca sjednicu i zaključili da Savez nastavi rad. Do decembra 1924. Pokrajinski odbor je obnovio 2 pododbora sa 120 članova, što je predstavljalo neznatnu cifru, jer je u 15 drvno-industrijskih preduzeća Bosne i Hercegovine u januaru 1924. bilo zaposleno oko 40.000 radnika.⁶⁴⁾ Analizom socijalne i kvalifikacione strukture radnika u šumskoj industriji, vidi se da je većina bila nekvalifikovana, da su je sačinjavali seoski proleter i pauperi i bosanski kmetovi. Zato Partija u razvijanju svoje aktivnosti nije postigla veći uspjeh kod ovog dijela radnika.

Savez fabričkih i nekvalifikovanih radnika obrazovao je pododbor u Derventi u aprilu 1922. sa 110 članova i podružnicu u Lukavcu, osnovanu najvjerovatnije na skupštini 29. novembra 1922. Na ovoj i sljedećoj skupštini, 16. januara 1923, govorio je Mahmut Altumbabić o potrebi organizovanja radničkog pokreta i pretjeranoj eksploataciji radnika od strane poslodavaca. Podružnica je do kraja godine narasla na 162 u Lu-

⁵⁹⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 18 i 32/1922, 4; ABH VŽSO Pov. š.r. 247/1926, pag. 63; *Organizovani radnik*, br. 70/1922, 4.

⁶⁰⁾ *Organizovani radnik*, br. 41/1923, 2; ABH VŽSO Pov. br. 247/1924, pag. 16-20 i 28.

⁶¹⁾ *Organizovani radnik*, br. 93/1923, 4.

⁶²⁾ ABH VŠSO Pov. br. 247/1926, Zapisnik sa 2. i 3. sjednice Pokrajinskog odbora drvodjeljskih radnika Jugoslavije u Sarajevu; *Organizovani radnik*, br. 26, Beograd 1924, 3.

⁶³⁾ ABH VŽSO Pov. br. 247/1926, pag. 30, 49 i 65.

⁶⁴⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 33/1922, 1; *Organizovani radnik*, br. 2, 33 i 62/1924, 1—3. Detaljnije o Savezu drvodjeljaca, U. Nedimović, n. č. *O ekonomskom položaju* 279—287.

kavcu i na 23 člana u Tuzli. Pododbor saveza berberskih radnika osnovao je podružnicu u Tuzli 11. novembra 1923.⁶⁵⁾

Savez radnika metalne industrije i obrta imao je 30. septembra 1923. pododbore u Tuzli i Derventi, a 5. marta 1924. na konferenciji u Mostaru obrazovan je pododbor sa 40 članova, čiji je predsjednik bio Risto Samardžić.⁶⁶⁾

Savez kožarsko-prerađivačkih radnika imao je u Bosni i Hercegovini do kraja aprila 1924. godine 3 pododbora sa 98 članova, od kojih je jedan djelovao u Tuzli sa 20 članova i 4 učenika.⁶⁷⁾

Strukovne organizacije razvijale su djelatnost u cilju poboljšanja ekonomskog položaja članova, borile se za smanjenje radnog vremena i brinule o skupljanju novčane pomoći nezaposlenim radnicima. Članstvo podružnice učestvovalo je u tarifno-štrajkačkim akcijama, izvođenju prvomajskih proslava i drugim aktivnostima.

Gotovo sve organizacije, pod rukovodstvom Komunističke partije, učestvovala su u proslavi praznika rada. Prvomajska proslava 1922. izvedena je na zborovima, izletima i obustavom rada. U Sarajevu je štampan prvomajski letak i organizovana zabava, jer je zbor bio zabranjen; zborovi su održani u Derventi, gdje je govorio Ivan Anić, u Tesliću, Docu, Travniku i Turbetu (govorio Života Jevtović) i Tuzli (prisustvovalo 400—500 radnika), gdje su govorili Aleksa Rebrić, Stjepan Kranjčec i Mahmut Altumbabić. Obustava rada je izvedena u svim radionicama, duvanskoj tvornici, željezničkoj radionici u Mostaru, Usori i Doboju. Na izletima, zborovima i sastancima radnicima je tumačena potreba borbe za 8-satno radno vrijeme, potreba stvaranja jedinstvenog fronta proletarijata i pomoći gladnima u Rusiji.⁶⁸⁾

Centralni odbor Nezavisne radničke partije Jugoslavije (CO NRPJ) štampao je 29. aprila 1923. apel svim mjesnim organizacijama i potlačenom proletarijatu da izvedu prvomajsku proslavu. U apelu je stajalo: »Pod pritiskom reakcije... pred opasnošću besposlice i novih ratova, NRPJ smatra za svoju dužnost da prilikom ovogodišnje proslave Prvog maja pozove proletarijat Jugoslavije da na toj proslavi manifestuje svoju svest i svoju volju da se protivu tih opasnosti bori.«⁶⁹⁾ Odazivajući se tom pozivu Mjesna organizacija KPJ u Sarajevu organizovala je zbor, zabavu i izlet posredstvom Radničkog muzičkog društva »Sloboda«, ali je to policija zabranila. Ipak, sekcije Partije razvile su agitaciju za izlet, na koji je došlo oko 250 učesnika i na taj način proslavilo praznik rada. U proslavi je najaktivnija bila sekcija komunista tipografa, jer je u podružnici sproveda stanovište Partije. Radnici nekih sarajevskih fabrika djelimično su obustavili rad 1. maja i uzeli učešća u proslavi praznika rada.⁷⁰⁾

⁶⁵⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 2/1923, 4; *Organizovani radnik*, br. 100/1922, 4, br. 93/1923, 4, br. 35/1924, 4; ABH PU Prez. br. 13865/1922. i 1942/1923; *Položaj radničke klase, Izvještaj IOCMSO za Zemaljsku konferenciju Nezavisnih sindikata*, Beograd 1923, 65.

⁶⁶⁾ *Organizovani radnik*, br. 84/1923, 3, br. 18 i 22/1924, 4.

⁶⁷⁾ *Organizovani radnik*, br. 27, 28 i 34/1924, 3 i 2.

⁶⁸⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 15 i 16/1922, 1 — 2; *Položaj radničke klase*, Beograd 1923, 81 — 82; *Organizovani radnik*, br. 56/1922, 3.

⁶⁹⁾ *Borba*, br. 18/1923, 1.

⁷⁰⁾ AIS KI omot, 34, str. 53 i 55 i dok. br. 6, str. 4 — 5; ABH VZSO Pov. br. 627/1923.

Partijska organizacija Mostara organizovala je radničku skupštinu, na kojoj je traženo stvaranje Nezavisnih sindikata i obustava rada u privrednim organizacijama. Komunisti su posredstvom kluba »Velež« pripremili uranak, popodne utakmicu a naveče zabavu.⁷¹⁾ Mjesno sindikalno vijeće u Tuzli organizovalo je zbor uz učešće oko 250 radnika, na kome su govorili Mitar Trifunović i Mahmut Altumbabić. Poslije podne je organizovan izlet a naveče zabava. Iste manifestacije izveli su radnici u Bijeljini, Derventi, Jajcu, Travniku, Docu i Turbetu.⁷²⁾

Prvomajska proslava 1924. izvedena je mnogo organizovanije nego ranijih godina. Mjesna organizacija NRPJ u Sarajevu organizovala je zbor uz učešće oko 700 lica. Na zboru su govorili Boško Lukić, Ivan Anić i Vaso Srzentić. Srzentić je govorio o stavu Socijalističke radničke internacionale prema ljevičarima u radničkom pokretu i istakao potrebu čvršćeg organizovanja jugoslovenskog radničkog pokreta u klasnoj borbi. U proslavi je učestvovalo muzičko društvo »Sloboda«, a pomoć je pružio i Pokrajinski odbor Saveza drvodjeljaca. Komunisti su nastojali da spriječe proslavu Mjesne organizacije SPJ cijepanjem izlijepljenih plakata po gradu, a prije početka zbora odvrćali su radnike pred Radničkim domom da ne prisustvuju zboru SPJ. Proslava u Mostaru započela je obustavom rada u privrednim organizacijama. Mjesna organizacija KPJ organizovala je zbor uz učešće od oko 500 lica. Poslije zbora, fudbalski klub »Velež« odigrao je utakmicu, a naveče je održana zabava. Proslava u Konjicu izvedena je izletom van mjesta gdje su dijeljeni prvomajski manifesti i sakupljeni dobrovoljni prilozima za žrtve terora. Na prvomajskoj skupštini u Derventi učestvovalo je oko 100 radnika a obustava rada je izvedena u većini preduzeća i u nekim zanatskim radionicama. Za vrijeme proslave omladinci su rasturili omladinski list *Iskru* i stoga su dva omladinca uhapšena. U Bosanskoj Dubici proslavu je organizovalo Udruženje Saveza radničke omladine. Omladinci su proveli agitaciju među drvodjeljskim radnicima u Kozari i pilani »Una« dd. Radnička omladina u Dubici obustavila je rad 1. maja i manifestacijama kroz grad sa crvenim zastavama obilježila proslavu.⁷³⁾ Komunisti Tuzle i Kreke izveli su program proslave rada, iako su policijske vlasti nastojale da spriječe proslavu. Štampani su plakati kojima se građanstvo poziva na proslavu, ali je policija zabranila rasturanje i lijepljenje plakata. Ipak, oko 250 radnika došlo je na zbor posvećen proslavi Dana rada. Referat o značaju Prvoga maja podnio je Mitar Trifunović Učo, a uveče su tuzlanski radnici priredili zabavu. Policija nije zabranila zbor i zabavu, ali je u toku dana pojačala patrole po gradu. Zabilježeno je da su zaplijenjeni svi primjerci radničke štampe posvećene proslavi Prvoga maja.⁷⁴⁾ Od propagandnog materijala Nezavisni

⁷¹⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 11/1923, 1; AIS KI omot 34 (53 i 44) i dok. 6 (4 — 5 str).

⁷²⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 11 i 12/1923, i 1 i 4; ABH PU Prez. br. 703, 822 i 5598/1923.

⁷³⁾ *Radnik Radnik — Delavec*, br. 117, 118 i 119/1924, 3, 4 i 5 — 6; *Borba*, br. 17/1924, 3; *Glas slobode*, br. 17/1924, 3; ABH VŽSO Pov. br. 1203/1925, pag. 91, 97, 100 i 101.

⁷⁴⁾ *Organizovani radnik*, br. 33/1924, 2; Ljubiša Ristović, *Mitar Trifunović — Učo*, Sarajevo 1961, 116.

sindikati su oko 1. maja 1924. rasturili u Bosni i Hercegovini 350 primjerala majskog spisa.⁷⁵⁾

Među najjača sredstva u ekonomskoj borbi radničkog pokreta spadalo je izvođenje tarifno-štrajkačkih akcija. U snažnim klasnim protivrječnostima građanskog društva, za vrijeme ilegalnog perioda Komunističke partije, kada su Nezavisni sindikati javno djelovali, Partija je nastojala povezati ekonomsku borbu radnika sa političkim zahtjevima radničkog pokreta. Time se razvijala i jačala borbena moć radničkog pokreta u borbi protiv klasnog protivnika, građanskog društva i stvarani su revolucionarni putevi za njegovo obaranje. U tim okolnostima i poslodavci i država bojali su se štrajkova, jer su oni značili smanjenje ili gubitak stope profita u ograničenoj proizvodnji za vrijeme štrajka. U većini slučajeva u slamanju štrajkova Nezavisnih sindikata poslodavcima su pomagale pristalice GRS-a i ORS-a, pošto su oni imali suprotna politička stajališta o izvođenju štrajkova. Desničarski teoretičari tumačili su da se sindikati u građanskom društvu moraju boriti za povoljnije uslove rada i bolji način iskorištavanja radne snage, a ne i za političke zahtjeve radničkog pokreta.

Produženje radnog vremena, smanjenje nadnica i kršenje radničkog zakonodavstva dovelo je do tarifno-štrajkačkih akcija. Od decembra 1921. do novembra 1924. u Bosni i Hercegovini je, prema nepotpunim podacima, izvedeno oko 35 organizovanih tarifnih akcija, koje su gotovo u potpunosti uspjele. U istom vremenu izvedeno je oko 16 organizovanih štrajkova. Najduže štrajkačke akcije vodili su opančarski radnici u Derventi — 6 nedjelja polovinom 1922. i devet nedjelja šivački radnici Sarajeva u drugoj polovini 1922. koji su svoju akciju završili povišicom plata od 30%. Gotovo sve akcije organizovala je Komunistička partija Jugoslavije u Bosni i Hercegovini posredstvom Nezavisnih sindikata. Akcije su vođene za priznavanje organizacija, poštovanje 8-satnog radnog dana, povećanje najamnina, poštovanje radnih ugovora, protiv otpuštanja radnika i rđavog postupka poslodavaca prema radnicima.⁷⁶⁾ Prema izvještaju Inspekcije rada, u Jugoslaviji je izvedeno tarifnih akcija:

	Traženje povišice	Obuhvaćeno preduzeća	Broj radnika	Uspjeh	Neuspjeh
1921.	159	747	29.091	30	42
1922.	276	942	47.914	37	84
1923.	367	1.080	52.645	32	53
1924.	148	234	24.625	19	57

⁷⁵⁾ Izveštaj za 1923 — 1927. podnesen I kongresu Nezavisnih sindikata (CRSOJ) održanom jula 1927, u Beogradu. Beograd 1927, 28.

⁷⁶⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 2, 3, 4, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 35, 38, 40, 43, 44/1922, br. 8 i 12/1923; *Organizovani radnik*, br. 14/1921, br. 82, 90, 97, 98 i 118/1922, br. 32, 63, 64, 74, 76, 93/1923, br. 45 i 47/1924, br. 10 i 11/1925; *Radnik Radnik — Delavec*, br. 1 i 3/1922, i br. 122/1924; *Radnička borba*, br. 11/1924. i *Glas slobode*, br. 24/1924.

Štrajkova je izvedeno:

	Štrajkovi	Učesnika	Dana u štrajku
1921.	75	17.947	183.716
1922.	163	40.447	486.392
1923.	121	18.193	159.300
1924.	64	7.357	76.337 ⁷⁷⁾

Organizovana djelatnost Nezavisnih sindikata dovodila je do re-agovanja režima na njihove akcije i izazivala represalije. Progoni, hapšenja sindikalnih funkcionera i pristalica sindikata uslijedili su poslije rasturanja sindikalne štampe i pokušaja izvođenja štrajkova itd. Samo do 30. novembra 1922. u Bosni i Hercegovini je iz raznih mjesta protjerano preko 1.200 radnika a do 29. aprila 1923. u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji je za godinu dana prošlo kroz zatvore oko 500 radnika. U rudniku Čevljanovići otpušteno je 14. marta 1924. godine 98 rudara, jer su pripremali mali štrajk zbog niskih najamnina.⁷⁸⁾

Progoni kao i ometanje vlasti u djelovanju Nezavisnih sindikata bili su uzrok što su organizacije brojno bile male i što radnici nisu bili mnogo zainteresovani za rad organizacija. U međusobnim sukobima radnika vođene su oštre i duge borbe, a klasni protivnik je ostavljen po strani, što je poslodavcima olakšavalo izvlačenje većeg profita. Ideološka pocijepanost je izazvala političku nezainteresovanost a to je pricinjavalo veliku teškoću u političkom okupljanju i sporom napredovanju sindikalnih organizacija. Uzaludni su bili pokušaji da se postignu sporazumna i kompromisna rješenja i stvore jedinstveni savezi. Do konačnog rješenja nije došlo. Sve se završilo na pokušaju.

Ceste zabrane djelovanja ljevičara u radničkom pokretu donosile su promjene u strukturi rukovodećeg aktiva sindikata. Iz rukovodstva su se povukli stariji sindikalni funkcioneri, a u rukovodstva Nezavisnih sindikata su došli mlađi radnici, uglavnom omladinci. U nekim rukovodstvima (Banja Luka), preovlađivali su zanatski radnici, što je unosilo siñnoburžoaske tendencije u sindikate. I pored velikih smetnji u radu sindikata (policijiski progoni, zabrane, jak uticaj katoličke crkve itd.). Pokrajinski Međusavezni sindikalni odbor za Bosnu i Hercegovinu od početka 1922, kada je pokrenuo *Radničko jedinstvo*, razvio je rad Mjesnog sindikalnog vijeća u Doboju, Derventi i Akcionog odbora u Sarajevu.

Industrijska kriza 1923—1924. pogodila je sindikate jer je kapital, otpuštanjem radnika, izvršio pritisak na sindikate i oni su gubili od svoje snage. Građanske partije, koristeći se svojim dominantnim položajima u političkom životu zemlje, postizavale su uspjehe kod ideološki neizgrađenih radnika, što je izazivalo slabljenje borbene moći radničkog pokreta.

⁷⁷⁾ *Izveštaj za 1923 — 1927*, Beograd 1927, 24 — 25.

⁷⁸⁾ *Radničko jedinstvo*, br. 42/1922, 8, br. 10/1923, 1; ABH VŽSO Pov. br. 723/1924.

Odluke III zemaljske konferencije KPJ (1—4. I), Plenarna sjednica CRSOJ (27—29. I) i Plenum Oblasnog vijeća KPJ za BiH (9. marta 1924) ubrzali su proces snaženja sindikalnih organizacija osnivanjem Mjesnog sindikalnog vijeća u Mostaru i Sarajevu, u prvoj polovini 1924. a početkom oktobra u Travniku. Međutim, nedovoljna pomoć Oblasnog sekretarijata KPJ za BiH sindikatima, preovlađivanje nekvalifikovanih i nepismenih radnika u vodećoj grupi industrije, drvnoj itd. veliki su razlog što je bio slab uticaj Nezavisnih sindikata na drvodjeljske radnike.

Ideološki sukobi u Partiji, prenošeni na Nezavisne sindikate, više grupacija raznih sindikalnih pravaca, od kojih je desničarski nesmetano djelovao, uticali su na izvođenje malenog broja ekonomsko-političkih akcija Nezavisnih sindikata u 1924. godini. Svim tim teškoćama treba dodati međusobne lične sukobe ljevičarskih i desničarskih radničkih funkcionera, što je ostavilo krupnih tragova i imalo štetnih posljedica na razvitak radničkog pokreta.

Nezavisni sindikati su kroz 11 strukovnih saveza nastojali da izbore povećanje najamnina, obezbjeđenje boljih uslova rada članova, vodili su borbu za suzbijanje uticaja SPJ u Savezima itd.

THE INDEPENDENT TRADE UNIONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE PERIOD FROM 1921 TO 1924

Summary

After the Obznana (The Promulgation) of 29/30 th December, 1920 and the State Protection Law (August 2, 1921), the leftists in the workers' movement in Bosnia and Herzegovina under the leadership of the Communist Party, operated under very difficult circumstances. The Communist Party, which had gone underground, tried to secure its position in the trade unions as basic forms of class struggle organizations of the proletariat. It pointed out that the trade unions ought to be part of the »fully integrated community of action and cooperation« with the CPY, whereas in public it advocated their independence of political parties, as the authorities required. On such principles were created trade union footholds in Bosanska Krajina and Sarajevo in the first half of 1921, which were directed by the Regional Trade Union Council.

After August 2, 1921, the initiative for the creation of the Independent Trade Unions was continued (because the organizations from the first half of that year had been broken up after the passage of the State Protection Law) under the leadership of the Regional Secretariat of the CPY for Bosnia and Herzegovina in Sarajevo. The association of Sarajevo tailors was the first to start functioning and all the other workers began to gather around it. Thereupon, towards the end of the year, the Organization of the Independent Trade Unions was created in Banja Luka, Zenica, whereas in Jajce an attempt was made in that direction.

The inaugural regional conference of the Inter-associational Trade Union Committee for Bosnia and Herzegovina, held at Sarajevo on January 18, 1922, elected the Inter-associational Trade Union Committee for Bosnia and

Herzegovina and effected a significant turning-point in the activity of the Independent Trade Unions. On February 3, with the aid of the CPY, the organ of the Independent Workers' Trade Unions, »The Workers' Unity«, was started, and was to come out until June 15, 1923. In Tuzla, the Local Trade Union Council was created at the end of February; in Doboj, the Temporary Local Trade Union Council was formed by the middle of June, 1922. In Derвента, the Local Trade Union Council was formed at the beginning of 1923. In Sarajevo, at the beginning of February, 1923, underground activity in the creation of trade union organizations was continued in the city's wards, so that at the beginning of May several organizations were formed, while the Temporary Committee of the Local Trade Union Council was not formed until May 9, 1924. In Mostar, the communists founded the Local Trade Union Council on March 17, 1924.

In addition to this, the Independent Trade Unions spread their activity through 11 trade associations in Bosnia and Herzegovina, organizing also the first of May celebrations from 1922 to 1924 and conducting tariff strikes, in which the CPY tried to tie together the economic struggle of workers with the political demands in the workers' movement.

The intensification of the CPY activity in the workers' movement in the first half of 1924 upset the authorities and they prohibited, on July 12, the activity of the Independent Workers' Party of Yugoslavia and that of the Independent Trade Unions, as well as the activity of those organizations under their leadership. In Bosnia and Herzegovina, in the second half of 1924, there were attempts and demands in some places (Kreka, Sarajevo, and probably Travnik) for the activity of the Independent Trade Unions in Bosnia and Herzegovina to be made legal again, but on July 13 a new prohibition of the Independent Workers' Party of Yugoslavia put a stop to the activity of the Independent Trade Unions in Bosnia and Herzegovina, which ended their activity for good. In the period from 1925 to 1929 the CPY secured a foothold in the rightist trade unions in Bosnia and Herzegovina and tried to carry out its policies among the workers organized in trade unions.